

Asia: VN/27236/2020

Kansallista yritysvastuulakia koskeva arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

1) Lausuntonne yleisesti arviomuistiosta.

Suomen Lähetysseura kiittää mahdollisuudesta lausua arviomuistiosta.

Muisto käsittelee ansiokkaasti yritysvastuulakia koskevaa hallinnollisen kehyksen kokonaisuutta. Lisäksi se pohtii tapoja, miten YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ei-sitovat periaatteet ja OECD:n ohjeistukset voidaan sovittaa osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Arviomuistion tehtävänä oli konkretisoida kansallisia sääntelyvaihtoehtoja. Valitettavasti työ näyttää jäävän keskeneräiseksi, koska se tarjoaa kapean näkökulman säätelyn konkretisoimiseen.

Nostamalla esiin perusteluja säätelyn haittavaikutuksista ja esittämällä lisäselvitystarpeita huomio kääntyy pois tärkeimmästä: Suomen on toimittava jäntevästi ihmisoikeuksien kunnioittamisen puolustamiseksi meillä ja muualla, unohtamatta ympäristön hyvinvoinnin turvaamista. Ihmisoikeuksien toteutuminen markkinoilla ei voi jäädä vain yritysten vapaaehtoisen itsesäätelyn varaan.

Siksi kansallisen lain valmistelua tulee edistää ja valmistelutyöhön pitää osoittaa riittävät resurssit, jotka mahdollistavat yritysvastuulakia koskevan hallituksen esityksen tuomisen eduskunnan käsittelyyn tämän hallituskauden aikana.

2) Lausuntonne kansalliseen yritysvastuusäätelyyn ryhtymisestä.

Kansallisen yritysvastuulain valmistelua tulee jatkaa.

3) Lausuntonne muistiossa esitetyistä sääntelyvaihtoehdoista (velvoitteen sisältö, soveltamisala ja seuraamusjärjestelmä).

Jakamattomat ja yleismaailmalliset ihmisoikeudet ovat keskeinen osa sääntöperustaista maailmanjärjestystä.

Ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen tulee perustua kansainvälisissä yritys vastuustandardeissa muotonsa saaneeseen asianmukaisen huolellisuuden prosessiin, jonka perusta on YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia ohjaavissa Ruggien periaatteissa.

Yksinkertaisuudessaan periaatteet tarkoittavat yrityksille velvollisuuksia tunnistaa ihmisoikeusvaikutuksensa, lopettaa, ehkäistä ja lieventää haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia, seurata ja viestiä toimenpiteidensä vaikuttavuudesta sekä ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin niissä tapauksissa, joissa ihmisoikeuksia on rikottu.

Huolellisuusvelvoitteiden on kansainvälisten yritys vastuustandardien mukaisesti katettava yritysten koko arvoketju ja kaikki liiketoimintasuhteet niin Suomessa kuin Suomen ulkopuolella. Tästä poikkeaminen heikentäisi kansainvälisten yhteisten velvoitteiden legitimitettä.

YK:n ihmisoikeuksia ja yritystoimintaa koskevien periaatteiden mukaisesti vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia koskee kaikkia yrityksiä. Tämä lähtökohta asettaa yritykset tasa-arvoiseen asemaan. Nykytilanteessa etu on yrityksillä, jotka tekevät voittoa ihmisoikeuksia polkemalla.

Periaatteen soveltamisen tulee perustua oikeudenmukaisuuteen. Siksi kansainvälisiä yritys vastuustandardeja kunnioittava huolellisuuden tilannekohtaisuutta ja suhteellisuutta painottava säännös tarkoittaa, että yrityksiltä edellytettävän asianmukaisen huolellisuuden toteuttamistapojen laajuus vaihtelisi mm. yritysten koon ja käytettävissä olevien resurssien mukaan.

Nämä tilannekohtaisuutta ja joustavuutta koskevat ehdot tarkoittavat, että huolellisuusvelvoitteen toteuttaminen ei ole 'rasti ruutuun' -tehtävä vaan asianmukainen huolellisuus ja sen osoittaminen tapahtuu yrityksen toimintaympäristöstä käsin – joskin yleisiä kansainvälisiä periaatteita noudattaen.

Kattavuuden ohella laki tarvitsee selkeän seuraamusjärjestelmän velvollisuuksien tehokkaan toimeenpanon sen varmistamiseksi, että sääntelylle asetetut ihmisoikeuksien kunnioittamista edistävät tavoitteet voidaan saavuttaa.

Seuraamusjärjestelmän tulee mahdollistaa keinot puuttua yritysten mahdollisesti puutteellisiin huolellisuusvelvoiteprosesseihin (ennen vahinkoa) esimerkiksi viranomaisvalvonnan kautta tai oikeusteitse turvaamistoimilla tilanteissa, joissa yrityksen riskien kartoitus on ollut puutteellinen. Siksi muistiossa esiin nostettu mahdollisuus yhdistää viranomaisvalvontaan myös ohjeistusta ja neuvontaa on erityisen tärkeä.

Kiinnitämme huomiota, että yritysvastuulain toimeenpanemisen seurannan on oltava jämää ja huomautamme, että kaikki uusi säätely vaatii resursseja ja seurannan instrumentteja koskevaa innovaatioita. Esimerkiksi YK:n kestävän kehityksen tilan seurannassa Suomen tulisi uskottavin mittarein osoittaa globaalia vastuutaan ja johdonmukaisuuttaan.

4) Lausuntonne arviomuistiossa esitetyistä sääntelyn ihmisoikeus-, ympäristö- ja yritysvaikutuksista.

Yritysvastuulakien ihmisoikeusvaikutusten tuntemus on välttämättä puutteellista, koska säätely on niin nuorta, että tutkimusevidenssiä aiheesta on vielä niukalti. Sen sijaan on tunnettua, että yritysten arvoketjuissa on ihmisoikeusongelmia. Myös Suomessa toimivien yritysten huolellisuusvelvoiteprosesseissa on paitsi merkittäviä puutteita, mutta myös paljon hajontaa eri toimijoiden välillä (ks. esim. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162648>).

Arviomuistio kuitenkin sivuttaa olemassa olevaa tutkimusta huolellisuusvelvoitteen käyttöön perustuvista sääntelymalleista, joiden mukaan vahvojen seuraamusjärjestelmien ja oikeudellisen vastuun on osoitettu tukeneen tehokkaita huolellisuusvelvoiteprosesseja.

(ks. esim. <https://www.cidse.org/wp-content/uploads/2012/12/Human-Rights-Due-Diligence-The-Role-of-States.pdf>; ja https://www.responsibleglobalvaluechains.org/images/PDF/LeBaron_Steering-CSR-Through-Home-State-Regulation.pdf).

Leimallinen piirre arviomuistiossa on mahdollisen yritysvastuulain asettamisen aiheuttama sääntelytaakka ja mahdolliset haitalliset vaikutukset kilpailukykyyn. Näitä on eritelty taulukko neljässä ja viidessä hyvin yksityiskohtaisesti, vaikka esityksestä ei käy ilmi minkä säätelymallin kustannuksia siinä lasketaan tai millaisin metodein ja muuttujien arvoin kustannukset ovat laskettu.

Huomion kiinnittäminen säätelytaakkaan vaikuttaa erikoiselta, koska suomalaisyritysten kilpailukyky ei kuitenkaan voi perustua ihmisoikeuksien tai luonnon monimuotoisuuden polkemiseen. Yritysvastuullailla on todennäköisesti positiivisia kilpailukykyvaikutuksia, joiden arviointi tulisi olla vähintään samalla huolellisuuden tasolla kuin säätelykustannusten.

Lisäksi yritysten on vaikea välttää muutoksia ohjausjärjestelmässä. Yrityksiin kohdistuvat vaatimukset oman arvoketjun tuntemisesta ja sen riskien hallinnasta lisääntyvät myös mm.

taksonomiasääntelyn käyttöönoton ja EU:n tulevan metsäkatosääntelyn myötä. Siten huolellisuusveloitteen aiheuttama sääntelyä ei voi pitää pelkästään 'uutena' lain aiheuttamana taakkana.

Kansallinen sääntely valmistaisi suomalaisyrityksiä myös mahdollisesti tulevaa EU:n yritys vastuusääntelyä varten.

Vastuullisuus ymmärretään yrityksissä keskeisenä kilpailutekijänä. Esimerkiksi Osuuspankin kyselytutkimuksessa (2021) 92 % yrityksistä näki vastuullisuuteen liittyvät teot kasvavana kilpailutekijänä.

(https://www.op.fi/documents/20556/27641318/OP_suuryritystutkimus_2021.pdf/3908ce02-e5ed-a360-b855-b742aca1432c)

Humalisto Niko

Suomen Lähetysseura - Yhteiskuntamaantieteen, erityisesti luontopolitiikan dosentti, (Itä-Suomen yliopisto), Vaikuttamistyön johtava asiantuntija (Suomen Lähetysseura)